

Rome: een reisverhaal in zeven dagen

Jos Vanackere

Woord vooraf

Deze reis werd georganiseerd ter gelegenheid van het dertigjarig bestaan van de Vereniging voor Oudheidkundig Bodemonderzoek in West-Vlaanderen waarvan ik al dertig jaar lid ben en achtentwintig jaar bestuurslid (nu penningmeester). Elk jaar organiseren wij twee historisch-archeologische uitstappen (prof. em. André Van Doorselaer maakt ook deel uit van onze raad van bestuur), om de twee à drie jaar een meerdaagse uitstap en uitzonderlijk een echte reis. De “plaatselijke gids” Jan Gadeyne is Roeselarenaar en oud-student van André. Hij doceert nu aan het Amerikaans College en is gehuwd met een Amerikaanse oud-studente; hij specialiseert zich in de overgangperiode tussen de laat-Romeinse en de vroegchristelijke tijd.

Laten wij het zo stellen: iedere deelnemer keek er popelend naar uit maar niemand kon ook maar vermoeden dat het zo zou meevallen. Een onevenaarbare sprankelende gids van ter plekke, een solidaire reisgroep van middelbare leeftijd maar jong van hart en lichaam, prachtig weer voor de tijd van het jaar, een recent gerenoveerd herbergzaam hotel, een interessant ogend programma in een jachtige wereldstad waar toch nog ruim plaats is voor rust en bezinning.

Dag een, 5 februari 2005. Laat je verbeelding werken!

18.00 uur: de eerste dag zit erop ... en wij zitten er al door. Of toch niet? Wel hebben wij al een heel stuk van het oude Rome doorlopen: het nu nog moeilijk te lokaliseren *Campo Marzio*. En dit na de pas beëindigde spannende heenreis met een echte Formule 1 piloot als buschauffeur. Wij moesten de vlucht van 8.30 uur halen en dat lukte nipt maar met klasse: “chapeau” voor Patrick, pardon, Jan Sercu. Volgde een vlucht zonder problemen met een Boeing 737. Perfecte landing te 10.25 uur op het *Aeroporto Leonardo da Vinci* in Fiumicino, een voorstad van Rome op dertig minuten treinen van *Stazione Termini*, dat op zijn beurt op 10 minuten stappen ligt van ons hotel *Center 2, via Giolitti* (naar *Giovanni Giolitti*, belangrijk Italiaans staatsman van rond 1900 die o.a. het algemeen stemrecht invoerde), vlakbij de beroemde *Piazza di Porta Maggiore*.

Onze eerste stadswandeling startte te 14.00 uur op de *Piazza Navona*, waar ooit het stadion van *Domitianus* stond en voerde ons via het *Pantheon* en de *Largo di Argentina* (*Area Sacra*), en, na een lekkere koffiepauze in het zeer stemmige nabijgelegen *caffè dei Ginnasi*, verder naar de beroemde *Piazza Venezia*, aan de voet van de pronkerige *Monte Capitolino*.

Wat ben ik nog niet vergeten? Onze stapgrage professor-gids Jan Gadeyne, Roeselarenaar en nu reeds 17 jaar Romein, heeft ons op een overweldigende wijze ingewijd in de mysteries van het oude Rome: *Piazza della Rotonda* (het *Pantheon*, met de begraafplaats van *Rafaël* en een *oculus* van 9 meter diameter); *Piazza della Minerva* met de olifant van *Bernini* (draagt een Egyptische obelisk); de voet van *Serapis* in de *via di Stefano del Cacco*; de plaats waar ooit het theater van *Pompeius* gelegen was en dat 10 000 enthousiaste toeschouwers kon ontvangen; de kerk van *St-Juliaan-der-Vlamingen*, nu de officiële kerk van de Belgen in Rome in de *via del Sudario*, waar elke tweede dinsdag van de maand een gratis barokconcert wordt gegeven en waar onze kardinaal Jan Schotte zal worden bijgezet; de resten van vier republikeinse tempels langs de *Largo di Argentina* (de naam heeft niets te maken met het Zuid-Amerikaanse land maar met Straatsburg!) opgesteld in *CADBury*-slagorde; de vredige *Piazza Mattei* en de overblijfselen uit het joodse getto; de *Portico Ottavia* en tenslotte het *Teatro di Marcello* (met de tempel van *Apollo*) dat *Vespasianus* inspireerde in de bouw van zijn *Colosseum*.

Nu gaan wij eten in een restaurant op de *viale Manzoni* (naar *Alessandro Manzoni*, schrijver uit de 19^e eeuw en grondlegger van de Italiaanse romantiek) waar wij vanmiddag in een *pizzeria* lunchten. Of hoe een cirkel altijd rond is. *Buon appetito!*

Dag twee, 6 februari 2005. Laat de kunst tot je komen!

Aan het ontbijt kon je met grote voldoening vaststellen dat iedere deelnemer met een verrassende geestdrift uitkeek naar het uitgebreide bezoek aan de *Capitolijnse musea*.

Een kwartier voor tijd was iedereen op de afspraak. Onze gids glunderde met zijn fabelachtige pretoogjes: “zij weten niet waar ze aan beginnen”. En inderdaad, het werd een hoogfeest van historische instructie en verademende cultuurhistorische herbronning.

Palazzo dei Conservatori. Hier moet je zijn om te ervaren wat ingehouden emotie en idealisering van gelaatstreken kunnen oproepen. Hier kan je zien wat eclecticisme betekent bij de Romeinen, wat kenmerkend is voor de hellenistische beeldopbouw (de spiraalas), wat de Romeinse officiële sculpturale portretkunst werkelijk inhoudt (“stijl”beelden creëren in functie van de boodschap die zij moeten uitstralen) en vooral hoe professoren en kunstenaars erin slagen mekaar te vinden meer dan 2 500 jaar na de feiten.

Palazzo Nuovo. Het ruitersbeeld van *Marcus Aurelius* (met baard), *de Stervende Galliër* (let op zijn *torque*, zijn haren en zijn snor!), het zeer bekoorlijke beeld van *Venus* en de onovertroffen collectie van de officiële keizersportretten in de *Sala degli Imperatori*. Waar is *Caligula*?

Korte middagpauze met daarna een inleiding door Jan in de Italiaanse gastronomie, onder een stralende zon, vooraleer te vertrekken naar de “gardencity” van Rome: de *Garbatella*-wijk met zijn beroemde *Piramide di Caio Cestio* (een Romeinse magistraat die in 12 v. C. voor zichzelf een mausoleum liet bouwen in de vorm van een Egyptische piramide en die in de 3^e eeuw werd geïntegreerd in de *Aureliaanse Muur* als bescherming tegen de dreigende barbaarse invallen) en de *Porta Ostiensis*. In een wondermooie geres-taureerde voormalige energiecentrale worden ongeveer 400 *Capitolijnse* marmeren beelden tentoongesteld op een bijzonder innovatieve manier in deze authentieke industrieel-archeologische omgeving, de *Centrale Montemartini*. De donkere machinerieomgeving herbergt op een sereen-streng manier timpaansculpturen, friezen afkomstig van het *Circus Flaminius* en het theater van *Pompeius*, beelden uit de depots van het *Capitolijns*

museum. In de vroegere stookkamer pronken beelden uit de *horti*, de uitgestrekte tuinen van aristocratische villa's uit de Late Republiek. Naast de talrijke mooie beelden (ik denk hier vooral aan die *Minerva met de archaische glimlach* en de *Esquilijnse Venus*), keken wij onze ogen uit op het gigantische jachtmozaïek, de fenomenale portrettengalerij in “veristische” stijl, het fronton van de tempel van *Apollo Sosianus*, de onovertroffen *Togatus Barberini* en de zeer sierlijke fragmenten van muurversieringen uit de huizen van de Romeinse aristocratie. Mogen wij blij zijn dat ze ooit de *Capitolijnse musea* hebben gerenoveerd en dat deze uniek industrieel-archeologische site werd uitgekozen als archeologische opslagplaats! *Giovanni Montemartini*, de ingenieur naar wie dit museum wordt genoemd, mag trots zijn en in vrede rusten (+ in 1914).

Deze hemelse dag des heren wordt besloten in het pittoreske *Trastevere* met een kort bezoek aan de byzantinistische *Santa Maria-kerk*, een lavende pauze in het gezellig *Caffè Artù* op de vredige *Piazza San Egidio*. Zich ergens “thuis” voelen kan dat ook “elders”? Hier zeker. “Dank u, Jan, en tot morgen”. Wij zien er al naar uit!

De avond wordt na een incidentrijke wandeling (valpartij van een van de reisgenoten op een van die schaars verlichte kapotgereden *marciapiedi*, gelukkig zonder veel erg) besloten in de gezellige *Hostaria del Croce* in de directe omgeving van de *Porta Maggiore*. Gezellig maar koud en toch warm dank zij de zangstonde van onze voorzitter, de hartelijkheid van de reisgenoten en de licht euforische werking van de Italiaanse wijn. *Buona notte!*

Dag drie, 7 februari 2005. Laat je overweldigen!

Deze dag staat onder het motto van onze gids André (professor emeritus André Van Doorselaer): “Laat je overweldigen!” Je moet er wel iets voor over hebben. En inderdaad op de voorgevel van een officieel gebouw in de straat van ons hotel prijkt: *Ubi labor ibi ubi*. Wat zoveel wil zeggen als “loon naar werk”. Wij starten de ochtend met een stil moment in de kerker van Petrus en Paulus, de plaats ook waar enkele tegenstanders van *Catilina* werden gewurgd en waar *Vercingetorix* werd opgesloten vooraleer roemloos te sterven. Daarna komt het uitgebreid bezoek aan het *Forum Romanum*, of beter aan de *Fora Romana*: van de triomfboog van *Septimius Severus* gaat het langs de tempels van *Antoninus Pius* en *Romulus* naar de boog van *Titus*. Vandaar heb je een goed uitzicht op de immense *Basilica* van *Maxentius* en *Constantinus*, de *Via Sacra*, de dubbele tempel van *Venus* en *Rome* en het grootse *Colosseum*. Jozef of beter de twee Jozefs (drie reisgenoten heten eigenlijk Jozef; wij onderscheiden ze met Jozef, onze voorzitter, Jef, onze gids voor de wandelingen in Rome en Jos, uw verslaggever) brengen ons dan terug naar de tempel en de verblijfplaats van de *Vestaalse maagden*, de hoedsters van het heilige vuur. Onverzagdigbaar hangen wij aan de lippen van de officiële en gelegenheidsgidsen. Deze ontroerende aandacht zal zijn hoogtepunt bereiken voor de imposante *Arco di Constantino* en het al even indrukwekkende oorspronkelijke *Flavische* amfiteater, opgericht door *Nero* als onderdeel van zijn megalomane *Domus Aurea* en teruggebracht (en drooggelegd) door keizer *Vespasianus* tot het huidige *Colosseum*, tempel voor publiek amusement. *Panem et circenses*, weet u well!

Wij zijn buiten adem maar gelukkig wordt de middagpauze een oase van sociaal contact binnen de groep rond de kleine tafels in een onbeduidende maar hartelijke eetarena langs de majestueuze *Via Cavour*, genoemd naar een van de drie grote namen van het *Risorgimento* (de hereniging) in de 19^e eeuw, de Piëmontese graaf en politicus *Camillo*

Cavour (de andere twee zijn de zeer bekende kapitein *Giuseppe Garibaldi* en de democratische nationalist *Giuseppe Mazzini*).

Het bezoek aan het “gouden huis van Nero” werd aangekondigd als een imperiale belevenis. Maar zonder de magistrale “professor Jan” was het waarschijnlijk uitgelopen op een magistrale miskleun. Want zeg nu eens eerlijk, bezoek de *Domus Aurea* alleen, zonder duiding, zonder kritische vraagstelling, zonder historisch perspectief, wat blijft er over? Een groots *frigidarium*? En wat houden wij er aan over? Een onvergetelijke les in Romeins architecturaal denken: de natuur “architecturaliseren”, de wetten van de zwaartekracht uitdagen, “groteske” versieringen aanschouwen en perspectief zien creëren, ... en wij ons maar beelden “inbeelden” in al die lege nissen. Dankzij onze onovertroffen gids krijgen wandschilderingen in de zogenaamde “vierde stijl” een kans op overleven in onze herinnering, krijgt *Achilleus* een kans op gratie ondanks zijn ontrouw en blijft *Ulysses* een doortrapte strateeg.

Nog even de tijd om te verpozen in de *Orti di mecenate* of om het *Colosseo* te bezoeken in ijltempo. Uiteindelijk wordt deze bijzonder boeiende dag besloten met een bezoek aan de *Basilica Eudoxiana*, beter bekend als *San Pietro in Vincoli* (in de boeien), met het prachtige Mozesbeeld van *Michelangelo*. Oef, de dag zit er op, of wat dacht je? *Adesso facciamo festa!*

Dag vier, 8 februari 2005. Laat je geloof spreken!

Na een verkwikkend avondmaal, een lavende voornacht, een verpozende nachtrust; na een smakelijk ontbijt, een ontspannende ochtendwandeling langs de *Viale Manzoni* met zijn spookachtig gesnoeide bomen, na een onfortuinlijke metrotrip (onze voorzitter wordt het slachtoffer van een van die talrijke zakkenrollers!), zijn wij klaar voor drie kwartier aanschuiven langs de *Viale Vaticano* naar de kleine toegangspoort van de *Musei Vaticani*. En aanschuiven wordt het de ganse voormiddag: op zoek naar de *Etrusken* (jammer genoeg gesloten), naar de *Stanze di Rafaello*, doorheen de galerijen met wandtapijten (*Arazzi*) en geografische kaarten, naar de onvolprezen en van geroezemoes gonzende *Capella Sistina*. Voortdurend wordt “silenzio” gevraagd in zeven talen, meestal tevergeefs en als het dan nog lukt is het voor een korte wjl. Er zijn waarschijnlijk geen woorden te vinden om de pracht en de overladen praal van de zalen van de Vaticaanse musea te beschrijven. Sprakeloos word je, overweldigd ... en toch. Het komt mij te weelderig over, te ... pontificaal. Vergeleken bij de Sixtijnse kapel, is de Vaticaanse bibliotheek een verademing voor oog en oor: geen gedrum, veel licht en lucht. Zelfde ervaring in de grootse *Pinacoteca* met de topschilderijen van Rafaël. Even voor 13.30 uur worden wij beleefd maar krachtadig en met pijn in de nek aan de poorten van dit hemels labyrint gezet. *Andiamo!*

Rond 13.45 uur zien wij onze “zakgerolde” voorzitter terug en een halfuurtje later treden wij samen met de groep enigszins plechtig onder de colonnade van *Bernini* door, recht naar de obelisk en de fonteinen van de plechtstatige *Piazza San Pietro*. Wij zijn klaar voor een bezoek aan de wereldberoemde St-Pietersbasiliek. Ingetogen schrijven wij langs de ontelbare bezienswaardigheden van dit weelderige eredienshuis waar *urbi et orbi* overal aanwezig is, waar iedere normale sterveling even denkt aan zijn mogelijk levenseinde, aan taferelen uit de oude *Genijde Geschiedenis*, aan de in zijn jeugd gretig gelezen heldhaftige heiligenlevens, aan steeds dezelfde vergeven zonden opgebiecht in soortgelijke biechtstoelen en aan de nog nazinderende donderpreken van de overjaarse boetepredikanten uit de retraites van de vervlogen collegetijd. Hier komt alles op je af,

hier word je gereduceerd tot de status van een nietig schepsel dat oh zo gelukkig is dit nog te mogen aanschouwen. Tijd om een kaarsje te doen branden. Tijd om toe te geven dat wij *Sint-Pieter* en paus *Paulus V* innig dankbaar mogen zijn voor deze “steen” waarop deze kolossale basiliek werd gebouwd. Nog een laatste blik op de apostolische *Loggia della Benedizione*, de 110 meters brede voorgevel die *Henri Matisse* smalend durfde vergelijken met de façade van een ordinair spoorwegstation, en op “het venster” van de Vaticaanse verblijven van onze zieke paus. Dan zoeken wij een plaatsje in de deugddoende zon, op de marmeren trappen van een van de ellipsvormige halfronde zuilengalerijen: een ware oase van rust vooraleer weer de metro (*Ottaviano-San Pietro*) van deze nerveuze, luidruchtige wereldstad in te duiken, in de onmiddellijke omgeving van de legendarische *Piazza del Risorgimento*.

In ons hotel nemen wij even de tijd om ons te verfrissen want er wacht ons nog een druk avondprogramma: om 20.30 uur avondconcert in *St-Juliaan-der-Vlamingen, via del Sudario n° 40*, door het *Collegio Musicale San Giuliano dei Fiamminghi*, dat ons onvolprezen “oude” barokmuziek brengt van o.a. Telemann, Albinoni en Vivaldi. Daarna zal *il professor Jan* ons vergasten op een Romeins avondmaal in de *Ciccia Bomba* (de kleine dikke bom), in n° 76 van de *Via del Governo Vecchio*, niet ver van de *Largo di Torre Argentina*. Heerlijk deze culinaire combinaties, lekker deze inwijding in de Italiaanse gastronomie, die wij voordien al geregeld hadden mislopen door evidente onkunde. En nu rennen naar de laatste bus 70, richting *Termini*, een vrolijke terugtocht in een licht aangeschoten gezelschap vol verhalen en plannen voor morgen. *Valete!*

Dag vijf, 9 februari 2005. Laat je voeten het werk doen!

Ostia Antica zou het hoogtepunt van onze zevendaagse Romereis moeten worden, althans vanuit archeologisch oogpunt bekeken. André had gisteren de tijd genomen om onze les voor te bereiden, Jef weet al welke trein/tram wij moeten nemen. De zon schijnt reeds mild over de stad en in onze popelende harten op weg naar de verzande “oude monding” (= *hostium*) met zijn talrijke *insulae* (= appartementenblokken tot vier verdiepingen hoog). Meevaller: gratis toegang en niet veel bezoekers! Trouwens je kan mekaar nauwelijks voor de voeten lopen in dit immense doolhof van meer dan 68 hectaren groot, waar je wel gemakkelijk verloren loopt. Intrigerend hoe deze stad, die op haar hoogtepunt (1e en 2e eeuw n. C.) bijna 100 000 mensen kon huisvesten, georganiseerd geweest moet zijn. Stap voor stap, steen voor steen wordt de sluier over dit gedenkwaardig verleden gelicht door onze gids André, bijgestaan door Jozef en Jef, langs de *Decumanus Maximus* (vervolg van de *Via Ostiensis*) tot aan de *Cardo Maximus* (de Noord-Zuidas), via afslagen, omleidingen en ontelbare trappen. Want trappen nemen hoort er bij als men deze uitgestrekte kosmopolitische vestigingsplaats (met haven) wil bezoeken: vol theaters en tempels (o.a. de tempel van Agrippa, 3 000 plaatsen met daarachter het grootse *Piazzale delle Corporazioni*, het plein van de 70 gilden), opslagplaatsen, badhuizen, winkels, tavernen, ateliers, en ... mozaïeken, in hun natuurlijke omgeving, waarop je zelfs nog mag lopen! Na een korte zonnige middagpauze staat het plaatselijke stembij museum op ons te wachten: prachtige beelden, maar vooral de sarcophagen en de grafstenen in sierlijk bas-reliëf dragen onze esthetische voorkeur weg. Onvermoeibaar nodigen onze gidsen de even onverzettelijke reisgenoten uit tot het 2^e deel van een bijna eindeloze speurtocht naar o.a. het huis van *Diana*, de modern aandoende *Thermopoliumbar*, de vele fresco's (vooral die met de wagenmenners en de atleten zijn mooi), de grote tempel van *Rome en Augustus*, de *basilica* en waarom de *forica* (openbare toiletten) niet?

Na het bezoek aan het *castrum*, komen wij tenslotte aan – dat dachten wij maar – in het nieuwe gedeelte van het oude *Ostia*: de tempels van *Mithras*, van *Ceres* en vooral die van de *Liefde*. Het houdt maar niet op. En dan te beseffen dat nog maar de helft is opgegraven! Wij doen de *Insula degli Aurighi* aan, de zogenaamde school van *Trajanus* (een technische school voor schepenbouwers), een centrum voor handelaars, een tot christelijke basilica omgebouwd badcomplex en een markt (de *Macello*). Op de terugweg van de *Porta Marina* lopen wij nog even de ruïnes binnen van enkele charmante huizen van het *domustype*, woningen met één verdieping, o.a. het huis met een interessante “deurmat”: een mozaïek van een *fallus*.

De maat is vol, de voetzolen voelen verschroeid, doortrapt aan. Wij slepen ons naar de *uscita*, de trein op richting *Lido di Ostia*, de zee en de plage van Rome. *Ci facciamo un bicchierino? Cin cin!*

De slopende bezoeken beginnen hun tol te eisen. Wij gaan terug naar het hotel, naar een restaurant in de buurt van de *Porta Maggiore*. Smakelijk en vlug naar bed. Tot morgen voor onze laatste volle dag Rome. Wij zien er naar uit!

Dag zes, 10 februari 2005. Laat je pelgrimhart zien!

De Romereis werd grondig voorbereid door Jozef, André en Jan: er werd geopteerd voor een chrono-thematische benadering. Wat wil zeggen dat wij vandaag (en ook nog morgenvoormiddag) de overgangperiode van Romeïns naar vroegchristelijk-middeleeuws gaan onderzoeken. Hoe oude Romeinse huizen (*domus*) omgevormd worden tot christelijke kerken via de zogenaamde “huiskerken”. In elk geval kon onze gids zich ten volle uitleven in alle mogelijke verklaringen, suggestieve en kritische vraagstellingen en boeiende hypothesen. Steeds kwam de “exacte” archeoloog naar voor: hoe kunnen wij die overgangen “wetenschappelijk-historisch” verklaren? Karig zijn de bewijzen, des te mooier zijn de archeologische vondsten. Prachtig, de *Case Romane*, onder de basiliek van *Santi Giovanni e Paolo* (niets te maken met de apostelen), met luchtbogen en een Romaanse *campanile*. Sinds 21 januari 2002 werden meer dan twintig kamers gerestaureerd en worden talrijke mooie vondsten tentoongesteld (o.a. de *Stanza dei Geni*, de *Stanza dell’Orante*, *La Confessio* en de supermooie “marine” scène in de *Cortile Nimfeo* met een grote afbeelding van *Proserpina*. Zijn bezoek ten volle waard!

Na een korte wandeling doorheen het park van de *Monte e Parco Celio* en via de *Piazza Celimontana* komen wij al vlug bij de imposante *San Clemente*. Adembenemend hoe in deze kerk voorstellingen uit de bijbel en uit de heiligenlevens vorm krijgen, hoe christelijke symbolen geboren worden, hoe teruggekeerd wordt naar de “klassieke” stijl, hoe zuilen met “systeem” herbruikt worden, kortom, hoe deze kerk een microkosmisch voorbeeld is van de bouwkundige gelaagdheid die zo kenmerkend is voor Rome. Na deze reis door de tijd en de architectonische geschiedenis, tot aan het *Mithrasheiligtom*, duiken wij op in de huidige drieschepige kerk. Vergeten wij de interessante fresco’s niet, en zeker de inscriptie, die waarschijnlijk een van de oudste bewijzen is van een voorganger van het huidige Italiaans. Al deze labyrintachtige ondergrondse structuren vergen veel van ons inbeeldingsvermogen. Dankzij Jan zien wij wat klaarder, kunnen wij ons wellicht wagen aan nog grotere doolhoven: de catacomben van *San Sebastiano*. De bekendste, die van *San Callisto* zijn tijdelijk gesloten, liggen recht tegenover de kerk *Domine Quo Vadis*, waar Petrus de ingeving zou gehad hebben naar Rome terug te keren om er zijn uiteindelijke missie en lot te voltrekken. Mooie, maar gevaarlijke wandeling van meer dan 600 meter langs de lange *Via Appia* naar de *San Sebastiano fuori le Mura*,

een van de zeven kerken die middeleeuwse pelgrims moesten bezoeken om voor een volle aflaat in aanmerking te komen. Wij zijn dus kandidaat. De rondgang in de *Catacombe*, in het Engels met een ogenkogelende gidse, eindigt in een kerk die pas later werd toegewijd aan de heilige Sebastiaan, *San Sebastiano, Patrono dei vigili urbani d'Italia*. In de Catacomben zijn vier niveaus uitgegraven en je kan er behalve christelijke begraafplaatsen ook heidense tombes aanschouwen. Sommige sarcofagen zijn voorzien van keizerlijke stempels. Onder de kerk liggen drie heidense grafkamers, gedecoreerd met mooie fresco's en een vloermozaïek. Een vlotte terugreis via de imponerende kerk van de paus, de *San Giovanni in Laterano*, brengt ons naar de veilige thuishaven in de *Via Giolitti*. Er wacht ons immers nog een Romeins afscheidsmal in het restaurant *Terme di Diocletiano*, een rond gebouw in de onmiddellijke omgeving van *Stazione Termini* en *Piazza della Repubblica*.

Ideaal tijdstip voor vijfvoudige dank aan de bewerkstellers van deze hoogstaande culturreis. Jozef en echtgenote Maria, André, Jef, de hele groep en vooral onze *trovatore archeologico* Jan hebben alles gedaan om van deze reis een ware belevenis te maken. "Interseignement" heet dat nu: onderhoudende instructie, gretig volgehouden belangstelling, een weergaloze kans op herbronning van archeo-historische en kunstkennis, boeiende animaties, kortom, een magnifieke openbaring voor de meesten onder ons. *Grazie mille!*

Dag zeven, 11 februari 2005. Laat je herinneringen naleven!

Het afscheid van onze gids Jan, dichtbij de *Fontana di Trevi*, klonk zowat als "Voir Naples et mourir" maar wilde eigenlijk zeggen "Voir Rome, c'est y revenir". Het was net geen pathetische scène, toch klonk er een warme ontroering in zijn stem en in ons hart raakte hij een gevoelige snaar: sommigen konden nauwelijks het opwellen van een traan onderdrukken. Gelukkig was daar het perspectief op de *Trevifontein* en de naderende terugreis. Er was weinig tijd voor toeristische hapjes, noem het *amuse-gueules*, onontbeerlijk zoals de *crema* in de *capuccino*. Tijdens onze laatste middaghap, een *Polenta alla Romana* (wat staat voor een koude maïs bereiding met tomaat en basilicum, *polentone* is trouwens de misprijzende scheldnaam voor Noord-Italiaan in de mond van de Zuid-Italiaan), had ik even de tijd om na te mijmeren over ons zevendaags bezoek aan Rome onder het immense glazen dak van de prestigieuze galerij van *Alberto Sordi*. Dit stijlvol winkelparadijs, met de mooi gerestaureerde Jugendstildetails, is een verbouwing van de vervallen *Galleria Colonna* en is genoemd naar de geliefde Romeinse acteur (1919-2003).

Wat zal ik van deze droomreis nog onthouden? Waaraan zal ik nog terugdenken? Aan heel wat uiteraard. Op de eerste plaats aan het reisgezelschap dat onvermoeibaar op een dag meer dan 400 trappen verteerde en meer dan zeven kilometer op stap ging met de soms al te trapgrage gidsen. Op de tweede plaats aan Jan, de "eeuwige student" voor sommigen uit ons gezelschap: zijn onderhoudende deskundigheid heeft ons een weergaloos overzicht gegeven van de geschiedenis van Rome. Dank u, Jan. Op de derde plaats aan onze onfortuinlijke maar niet uit zijn lood te slane voorzitter, aan de zeer verdienstelijke André en aan onze onmisbare loods Jef. Elk op hun manier, steeds goed gehumeurd en enthousiast hebben ze deze reis voorbereid, georganiseerd en perfect begeleid. Dank u.

Wat stond er zoal op dat uitgebreid gastronomisch cultuurhistorisch menu?
Als *Antipasti* verorberden wij het *Marsveld* met het *Pantheon* en de *Area Sacra*.
Als *Primi* proefden wij van de *Domus Aurea* en de *Catacombe di San Sebastiano*.

Als *Secondi* genoten wij uitgebreid van de *Musei Capitolini*, de *Fori Romani*, het Vaticaan en *Ostia Antica*.

Als *Contorni* kregen wij een heel palet kerken voorgeschoteld: *Santa Cecilia in Trastevere*, *Santa Maria Maggiore*, *San Clemente*, *San Pietro in Vincoli*, *San Giovanni in Laterano* ... en een hele rits *Piazze*: *Venezia*, *Navona*, *Barberini*, *Mattei*, *San Pietro*, *San Egidio*, *della Repubblica*, *del Popolo*, *della Rotonda*, *di Risorgimento* ...

Als *Dolce* werden wij verwend met de *Case Romane* en de magnifieke *Crypta Balbi*.

Wij laafden onze dorst met als *Bevande* de talrijke *Fontane*: *dei Quattro Fiumi*, *del Moro*, *delle Api*, *de Santa Maria in Trastevere*, *del Tritone*, *di Trevi* ... en niet te vergeten met het barokconcert in *San Giuliano dei Fiamminghi*, in de cafés *Artù*, *dei Ginnasi* ... en met de bogen van *San Severus*, *Titus* en *Constantijn*. Een onovertroffen regaal!

Aan iedereen die er toe heeft bijgedragen om van deze jubileumreis een onvergetelijke ervaring te maken, een welgemeende dankbetuiging.

Abbiamo fatto tanto d'occhio! Arrivederci! Ciao!